UvA-DARE (Digital Academic Repository)

[Bespreking van: Centraal Bureau voor de Statistiek (2008) Jaarrapport Integratie 2008; M. Crul, L. Heering (2008) The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam; H. Entzinger, E. Dourleijn (2008) De lat steeds hoger: de leefwereld van jongeren in een multi-etnische stad; C. Artwell (2007) Social mobility of ethnic minorities in the Netherlands. The peculiarities of social class and ethnicity]

Schijf, H.

DOI

[10.5117/MEM2009.1.SCHI](https://doi.org/10.5117/MEM2009.1.SCHI)

Publication date

2009

Document Version

Final published version

Published in

Mens en Maatschappij

License

CC BY-NC-ND

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Schijf, H. (2009). [Bespreking van: Centraal Bureau voor de Statistiek (2008) Jaarrapport Integratie 2008; M. Crul, L. Heering (2008) The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam; H. Entzinger, E. Dourleijn (2008) De lat steeds hoger: de leefwereld van jongeren in een multi-etnische stad; C. Artwell (2007) Social mobility of ethnic minorities in the Netherlands. The peculiarities of social class and ethnicity]. *Mens en Maatschappij*, 84(1), 111-118. <https://doi.org/10.5117/MEM2009.1.SCHI>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Boekbespreking

Jaarrapport Integratie 2008

Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek, 2008, 273 pp.

ISBN 978 90 357 2057 2

Maurice Crul & Liesbeth Heering (eds.)

The Position of the Turkish and Moroccan Second Generation in Amsterdam and Rotterdam

Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008, 189 pp.

ISBN 978 90 18964 061 1

Han Entzinger & Edith Dourleijn

De lat steeds hoger. De leefwereld van jongeren in een multi-etnische stad

Assen: Van Gorcum, 2008, 174 pp.

ISBN 978 90 232 4402 8

Artwell Cain

Social mobility of ethnic minorities in the Netherlands. The peculiarities of social class and ethnicity

Dissertatie Universiteit van Tilburg. Handelsuitgave: Delft: Eburon Academic Publishers, 2007, 211 pp.

ISBN 978 90 5972 223 1

Ahmed Aboutaleb is de eerste burgemeester van Marokkaanse afkomst van een grote Nederlandse stad en Celal Oruç is de eerste Turks Nederlandse ondernemer die op de lijst van Quote 500 (2008) staat met een geschat vermogen

van 71 miljoen. Maar het dominante maatschappelijke discours in Nederland gaat nog steeds over criminele jongens in verpauperde wijken waar de onderlinge contacten tussen de diverse buurtbewoners gespannen zouden zijn. Zulke groepjes jongens zijn er zeker en ze veroorzaken niet geringe problemen waaronder ook de nieuwe Nederlanders lijden. Maar los hiervan: is bij de nieuwe Nederlanders de sociale mobiliteit aan het toenemen? Vier publicaties bieden aanwijzingen hoe de economische en maatschappelijke integratie bij migrantenouders en hun in Nederland geboren nakomelingen (de Marokkaanse Nederlanders enzovoort) op dit moment verloopt. Ik zal drie thema's die bij sociale mobiliteit een rol spelen, bespreken: onderwijs, de buurt en de partner. Uiteraard is werkgelegenheid ook een beslissende factor. Inmiddels is de arbeidsparticipatie van hoogopgeleide nieuwe Nederlanders op het niveau van de inheemse Nederlanders. Dat geldt natuurlijk niet voor iedereen, maar de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) suggereren dat de tweede generatie het heel wat beter 'doet' dan de eerste. Een belangrijke factor daarbij is dat steeds meer grote bedrij-

ven steeds vaker nieuwe Nederlanders in dienst nemen. Alle publicaties besteden aandacht aan onderwijs en woonlocatie. Interessante gegevens over partnerkeuzes van de tweede generatie Turken en Marokkanen zijn echter alleen te vinden bij Helga de Valk (in Crul & Heering).

In het CBS-rapport komen verder zaken aan de orde zoals werk gelegenheid, gezondheid, criminaliteit en maatschappelijke participatie. Entzinger en Dourleijn doen iets dat vaker zou moeten gebeuren: ze hebben hun Rotterdamse onderzoek uit 1999 bij dezelfde doelgroep en met ongeveer dezelfde vragenlijst in 2006 herhaald, waarbij ook een controlegroep van Nederlanders beschikbaar is. Hoewel het onderzoek een weinig theoretisch uitgewerkt boek heeft opgeleverd, is het alleszins de moeite waard om te lezen wegens het diachronische perspectief. Ook zijn de schrijvers erg behendig in het relativeren van sommige uitkomsten uit hun enquêteonderzoek en goed in de toelichtingen bij hun onderzoeksopzet. Entzinger en Dourleijn schrijven ook over maatschappelijke participatie, vriendschappen en beleving van de godsdienst. De bundel van Crul en Heering biedt opnieuw artikelen over onderwijs, wonen, de arbeidsmarkt en identiteit.

Iedere publicatie is gebaseerd op speciaal voor de rapportage verzamelde gegevens, waarbij de auteurs in Crul en Heering hun uitkomsten ook met een controle-

groep van Nederlanders vergelijken, maar slechts zelden met de eerste generatie Turken of Marokkanen. Hun publicatie maakt deel uit van een groot internationaal vergelijkend project TIES (The Integration of the European Second Generation), maar die vergelijkingen laten nog op zich wachten. Het CBS-rapport en Entzinger en Dourleijn beschikken wel over een Nederlandse controlegroep. Cain richt zich op factoren van sociale stijging bij etnische minderheden, Antillianen, Turken, Marokkanen en Surinamers, en bestudeert hun mobiliteit aan de hand van 55 gevalstudies die hij vergelijkt met elf gevalstudies van Nederlanders.

We mogen ervan uitgaan dat migranten rationeel handelen en het beste met hun kinderen voor hebben, maar wellicht in een context van beperkte informatie en beperkte opties. Werkt dat ook zo, of zitten ze zichzelf en elkaar soms in de weg bij hun sociale stijging door hun overgeplaatste dorpsgewoontes, hun cultuur en godsdienst?

Over onderwijs is veel geschreven en uit de CBS-gegevens blijkt dat de opleidingsniveaus van de tweede generatie migranten steeds meer het niveau van Nederlanders beginnen te naderen. Die inhaalslag gaat betrekkelijk snel bij de tweede generatie. Natuurlijk zijn er nog steeds verschillen, bijvoorbeeld tussen jongens, die het gemiddeld 'slechter' doen dan meisjes. Ook is er een verschil in schooluitval in vergelijking met Nederlandse leer-

lingen. Aan het eind van de lagere school blijken leerlingen met een taalachterstand gemeten op de CITO-toets al een achterstand te hebben opgelopen. Maar kinderen van de nieuwe Nederlanders waar thuis Nederlands wordt gesproken, scoren beter dan kinderen waar dat niet het geval is, hoewel nog steeds minder dan Nederlandse kinderen. Kennelijk is er nog iets anders aan de hand. Bij deze gegevens wordt geen vergelijking door de tijd gemaakt en het valt dus niet te zeggen of het verschil toeneemt of afneemt.

Opmerkelijk is het dat Turkse en Marokkaanse leerlingen naar verhouding vaker voor de universiteit kiezen dan Nederlandse leerlingen. Ze kiezen daarbij vaak voor economische of juridische richtingen. Studies die over het algemeen een goed perspectief bieden op de arbeidsmarkt volgens het CBS-rapport (83). Het Rapport 2008 presenteert gegevens over waar de nieuwe Nederlandse leerlingen naar school gaan. Er blijkt een niet erg verrassend verband te bestaan tussen de wijk waar leerlingen wonen en de school die ze bezoeken. De reden daarvoor heeft met een rationele, maar misschien niet altijd volledig geïnformeerde, keuze van de ouders te maken. De Valk en Crul (in Crul & Heering) laten zien dat de belangrijkste reden om een bepaalde lagere school voor de kinderen te kiezen met de locatie in de buurt te maken heeft. Dat leidt tot een sterke dominantie van migrantenleerlingen op bepaalde

scholen. Geheel voorspelbaar.

Een populaire gedachte is dat de samenstelling van iedere school een afspiegeling van de samenstelling van buurt moet zijn. Maar dat veronderstelt dat mensen hun kinderen *at random* over scholen uitstrooien. Dat is een erg onsociologische gedachte, ingegeven door onrealistische wensdromen. Bovendien is bij mijn weten nooit onderzocht of de plaatsing van migrantenkinderen met een taalachterstand op een 'witte' school zo'n voordeel voor ze is. Zulke scholen zijn zelden goed uitgerust om kinderen met een taalachterstand goed te helpen. Of een dergelijke school ook prettig voor die migrantenkinderen zou zijn, waag ik te betwijfelen. Uit de besproken publicaties blijkt overigens hoe weinig er bekend is over hoe scholieren met elkaar omgaan op een gemengde school.

Volgens Jaarrapport-2008 (staat 7.1, p. 165) waren in 2007 van de 4028 wijken 3306 (82%) vrijwel etnisch homogeen omdat ze bewoond werden door (Nederlandse of inheemse) Nederlanders. Honderdachtenzestig wijken transformeerden tussen 2000 en 2007 van een door één groep gedomineerde wijk naar een meer gemengde wijk, dat wil zeggen dat er meer migranten gingen wonen. Achtenzestig raakten in de periode verder gemengd, dat wil zeggen dat er nog meer migranten gingen wonen. In tegenstelling dus tot de meeste Nederlanders wonen migranten vaak in gemengde wijken, maar

in die wijken vormen ze zelden de meerderheid. Dat is slechts bij 47 van de 4028 postcodegebieden het geval en die concentreren zich vooral in de vier grote steden. Dan nog zal zelden een specifieke niet-inheemse groep domineren, omdat vrijwel altijd enkele onderling zeer verschillende migrantengroepen in die buurt samen wonen. Want die onderlinge verschillen tussen hen kunnen groot zijn. Heering en Ter Bekke laten zien (in Crul & Heering) dat de tweede generatie Turken of Marokkanen op de middelbare school nauwelijks met de andere groep is bevriend. Ze zijn eerder met Nederlanders bevriend.

Het CBS gebruikt de administratieve definitie van postcodegebieden als onderzoekseenheid. Het gebruik daarvan is niet zonder probleem omdat postcodegebieden niet altijd dezelfde grootte (in de stad is hun oppervlakte kleiner dan in een dorp) hebben, de ruimtelijke segregatie zelfs binnen een postcodegebied redelijk groot kan zijn en een postcodegebied niet altijd aansluit bij hoe bewoners zelf een buurt beleven, zodat vragen over een buurt niet als slaande op een postcodegebied worden ervaren (vgl. Kaal, Vanderveen & Maconnell, 2008). Het CBS-rapport levert deze gegevens zonder enige reflectie, maar dat is niet de verantwoordelijkheid van het CBS. De administratieve definities zijn dat wel.

Opvallend is de beperkte visie op 'concentratiewijken' bij zowel

onderzoekers als de politiek. In Amsterdam bestaan negentiende-eeuwse straten en buurten die in hoge mate etnisch homogeen zijn. Bij de bewoners gaat het om hoog-opgeleide en goed verdienende Nederlanders, en hun ruimtelijke segregatie van andere groepen is geen toeval. De straten en buurten zijn immers ooit met die bedoeling aangelegd, hoewel het toen niet ging om afstand te bewaren tot migranten, maar tot de arbeidersklasse. Maar kennelijk is segregatie tussen sociale klassen niet waar het om gaat in het politieke discours over 'concentratiewijken', want dat beperkt zich tot de concentratie van bepaalde groepen niet-westerse immigranten die ook nog moslim zijn. Maar veelal zal hun keuze zijn bepaald door een realistische inschatting van hun financiële positie op de woningmarkt en wellicht door hun wens om in de buurt van familie of streekgenoten te wonen. Migranten doen bij hun aankomst in het nieuwe land in de eerste generatie eigenlijk altijd hetzelfde: ze kiezen voor wijken waar eerder aangekomen familie, dorpsgenoten of landgenoten wonen en vaak zijn dat door huisjesmelkers verwaarloosde en daarom goedkope woningen. De relevante vraag is, wat doen de tweede en de derde generatie?

'In de periode tussen 2000 en 2007 daalde in 16% van de bewoonde wijken uit 2000 het aandeel niet-westerse allochtonen' (CBS, 2008: 164). Een onwaarschijnlijk hoog percentage dat ik niet kan

terugvinden in de overgangsmatrix in staat 7.1, want daar tel ik slechts 16 postcodegebieden. Overigens nog steeds een opmerkelijke ontwikkeling. Van Praag en Schoorl (in Crul & Heering) gaan in op de verschillende woonkeuzes die de tweede generatie Turken en Marokkanen maakt. Ze plaatsen hun woonwensen in de bredere context van stadsvernieuwing en gentrificatie die in Amsterdam plaatsvindt door de nieuwe wens van jonge Nederlanders om in de stad te blijven wonen. In Rotterdam is dat proces veel minder pregnant en is de middenklasse veel minder aanwezig in de stad. Zo heeft gentrificatie tot gevolg dat Amsterdamse negentiende-eeuwse arbeiderswijken, waar zich aanvankelijk veel migranten vestigden, steeds meer etages als koopwoning door jonge hoogopgeleide en goed verdienende Nederlandse starters worden bewoond. Noodgedwongen trokken veel migranten naar wijken buiten de Ringweg, waar door gigantische stadsvernieuwingen ook meer Nederlanders zijn komen wonen.

Bij de definitie van concentratiewijken valt op dat van laaggeconcentreerde wijken wordt gesproken als 'het aandeel niet-westerse allochtonen kleiner is dan 10% van het aantal inwoners. Dit komt globaal overeen met het aandeel niet-westerse-allochtonen in heel Nederland (Jaarrapport Integratie 2008, 164). Een vergelijkbare redenering is te vinden bij Van Praag en Schoorl. Impli-

ciet lijkt het erop dat de auteurs menen dat de samenstelling van wijken een afspiegeling van het percentage migranten in Nederland zou moeten zijn. Het principe van een evenredige verdeling hebben we ook al bij scholen gezien en is bij huisvesting al net zo een onsociologische redenering. Het is een veronderstelling die eerder het gevolg van een wijkgedachte is dan van een wijkrealiteit, zoals Van Doorn dat al in 1955 formuleerde in zijn pre-advies *Wijk en stad: reële integratiekaders?* Tot Van Praags en Schoorls verbazing blijkt dat zowel de Turken als de Marokkanen als ook de Nederlandse controlegroep een redelijk groot wijkgevoel hebben ontwikkeld (Tabel 3.13). Een fenomeen dat ook bij Surinaamse Nederlanders in de Bijlmermeer is te zien. Vooral Turken worden steeds vaker huiseigenaars (ongeveer een kwart bij de tweede generatie). Geheel volgens het principe dat ook Nederlanders hanteren, namelijk dat het een goede manier van sparen is. Sommigen vertrekken overigens wel en schuiven door naar forensensteden als Almere. Woonwensen en de dynamiek van de stadsvernieuwing maken dat een wijk met een hoog percentage migranten sociaaleconomisch heel divers kan zijn, omdat de meer welgestelde migranten in de nieuwbouw gaan wonen maar wel in de buurt blijven.

In hetzelfde hoofdstuk wordt ook enige aandacht besteed aan de vraag in hoeverre leerlingen op gemengde middelbare scholen zit-

ten. Een typische CBS-zin is: 'Daar staat tegenover dat nog geen 8% van de autochtone leerlingen naar een hooggeconcentreerde schoolvestiging gaat' (169). Hier wreekt zich het vreemde gebruik van het begrip 'concentratie' door auteurs die kennelijk niet gewoon willen zeggen waar het om gaat. Want die zin betekent ook dat de meeste Nederlandse leerlingen naar etnisch homogene scholen gaan die zijn bevolkt met Nederlandse leerlingen. Dat is ook een vorm van concentratie.

De Valk (in Crul & Heering) laat zien dat ook voor de tweede generatie Turken en Marokkanen de belangrijkste ontmoetingsplaats voor een partner op vakantie in het herkomstland van de ouders is. Tweede in rangorde is op familiefeesten. Daar zullen ongetwijfeld gearrangeerde huwelijken onder zitten, maar dat is niet het werkelijke probleem. Want het resultaat van zulke huwelijken is dat het onderwijsniveau van de beide partners slechts in 20% gelijk is (Tabel 8.7). Bij de Nederlandse controlegroep is dat een 41%. Hoewel er steeds meer aanwijzingen zijn dat het aantal transnationale huwelijken afneemt en steeds meer Nederlandse Turken en Marokkanen een partner in Nederland vinden, is dat ongelijke onderwijsniveau waarschijnlijk nadelig voor de sociale mobiliteit van de betrokkenen en de taalvaardigheid van hun kinderen. Maar misschien moet dat niet al te gedramatiseerd worden. Zulke ongelijke onderwijsniveaus

kwamen vroeger ook massaal bij Nederlanders voor.

De nieuwe migranten vormen interessante 'experimentele groepen' waaraan specifieke ontwikkelingen bij sociale mobiliteit goed zijn te bestuderen. Cain is de eerste promovendus die bij de door Ruben Gowricharn opgerichte Promotiekamer van Stichting Vorming Multicultureel Kader zijn proefschrift heeft voltooid. Zijn wat schools geschreven proefschrift richt zich op die sociale mobiliteit bij migranten, waarbij hij veel aandacht besteedt aan het belang van Nederlands beleid. Voegen zijn kwalitatieve analyses en de stijl van levensverhalen iets toe aan de meer kwantitatieve publicaties? Soms wel natuurlijk, zeker voor wie geïnteresseerd is in de ervaringswereld van sociale stijgers. Ik raad aan om de studie te lezen wegens de vele citaten van individuele respondenten, hoewel er altijd het nadeel is bij een dergelijke presentatie van gegevens dat onbekend blijft hoe representatief deze citaten zijn. Maar ze laten goed zien hoe divers, dynamisch en veelzijdig migranten zijn. Kleine verschillen kunnen grote gevolgen hebben, bijvoorbeeld het al dan niet hebben van een familielid met het geschikte culturele kapitaal. Cain doorbreekt daarmee het beeld van homogene groepen. Hij kan dat door die veelzijdige citaten ook beter dan de beste tabel gebaseerd op het beste survey.

Alle publicaties laten zien dat het huidige publieke discours wel

erg beperkt is in zijn aandacht voor migrantengroepen. De publicaties demonstreren immers hoe divers migrantengroepen zijn. In het publieke discours wordt veel gesproken van een dreigende tweedeling binnen groepen immigranten of tussen die groepen en Nederlanders, waarbij ten onrechte wordt aangenomen dat het sociale en culturele kapitaal van een groep onveranderd blijft, als het ware bevroren op het moment van aankomst. Maar het is goed denkbaar dat binnen migrantengroepen een meervoudige deling zal ontstaan. Die leidt uiteraard tot sociale ongelijkheid tussen migranten onderling maar een dergelijke ongelijkheid is niet exclusief voor zulke groepen. Integendeel, de groeiende maatschappelijke diversiteit binnen migrantengroepen is een bewijs van hun toenemende economische en maatschappelijke integratie.

Hoe nuttig ook, sociologisch gezien zijn de publicaties teleurstellend. De Swaan merkte recent op dat een 'staggering percentage of social science publications today concerns problems of immigration. They adopt lock stock and barrel the terminology and the perspectives that prevail in day to day politics, trying hard to provide answers to question that were wrongly put in the first place, and to propose solutions without first problematizing the "problems"' (De Swaan, 2008: 6-7). Daar valt veel voor te zeggen. Behalve voor Cain, geldt zijn kritiek ook

wel enigszins voor de andere hier besproken publicaties, hoewel ze beter zijn dan veel 'grijze' rapporten die verschijnen. Toch is het opvallend hoe weinig sociologische reflectie de auteurs geven op wat hun bevindingen betekenen. In verleden en heden zijn er vele migrantengroepen geweest met onderling heel verschillende uitgangsposities en motivatie. Een meer vergelijkende benadering zou het geboden materiaal in een veel betere context plaatsen. Paradoxaal genoeg komen we ook maar betrekkelijk weinig over Nederlandse Turken en Marokkanen te weten. Bijvoorbeeld hoe een grotendeels door Turken of Marokkanen bewoonde wijk door henzelf wordt ervaren en of een dergelijke buurt hun sociale stijging beperkt of op korte termijn juist helpt. Of hoe familienetwerken een steun of juist een hinder zijn. Of de vraag of de Turkse onderlinge samenhangigheid binnen familieclans en vele Turkse verenigingen gunstig is voor hun economische mobiliteit, maar nadelig voor hun culturele integratie. De theorieloosheid van de publicatie wreekt zich ook als het erom gaat te schatten of de sociale mobiliteit bij Turken en Marokkanen nu snel of langzaam verloopt. Op het moment bestaat er niet een voldoende precieze theorie over migranten die de snelheid van sociale mobiliteit kan voorspellen, maar een 'ijzeren wet' in die theorie zal stellen dat het minstens twee tot drie generaties duurt. Daarbij hoeft geen sprake te

zijn van volledige inburgering of zelfs assimilatie.

Ambitieuze migranten die naar Nederland zijn gekomen met het vaste voornemen om vooruit te komen in het nieuwe land, zijn anders dan migranten die ambivalent zijn over hun langdurige verblijf in Nederland. Migranten uit verschillende herkomstlanden kunnen daarin sterk verschillen, zoals we weten. Turkse en Marokkaanse migranten zijn niet naar Nederland gekomen om het 'hier te gaan maken'. Ze wilden eigenlijk terug, maar dat is er nooit van gekomen. Ze hebben wel lang aan die gedachte vastgehouden en politici wisten niet hoe te handelen. Door hun geringe culturele kapitaal en levend te midden van bemoeizuchtige landgenoten hadden de meesten aanvankelijk ook geringe ambities wat betreft het onderwijs van hun kinderen. Daarmee is misschien een generatie 'verloren' gegaan die nauwelijks maatschappelijk zal stijgen. Onderlinge verschillen en achterstanden ten opzichte van de inheemse Nederlanders zijn er nog steeds. En over twee generaties zal er nog steeds een aanzienlijke groep laagopgeleiden zijn, net

als bij de Nederlandse bevolking. Maar de lat komt wel steeds hoger te liggen. Entzinger en Dourleijn laten zien dat er geen aanwijzingen zijn dat migranten zich binnen de eigen groep zijn gaan terugtrekken wegens de opgewonden toon van het publieke debat. Bewoners van grote steden beginnen de nieuwe Nederlanders ook steeds meer te accepteren. Veeleer zou het huidige publieke discours tot gevolg kunnen hebben dat de 'best and brightest' Nederlandse Turken besluiten om in Istanbul te gaan werken. Een fenomeen dat ook in Duitsland zichtbaar is. Dat zou natuurlijk een verlies voor de Nederlandse samenleving zijn.

Kaal H., Vanderveen, G. & Maconnell, W. (2008). 'Een postcodegebied is de buurt niet – Het gebruik van buurtvragen in (criminologisch) surveyonderzoek,' *Sociologie*, 4(4), 371-394.

Swaan, A. de (2008), 'Fanfare for the inauguration of Amsterdam Social Science,' *Amsterdam Social Science*, 1(1), 6-8.

H. Schijf